

ÖRÖKÍTÉS

A LELKES MŰVÉSZCSALÁD KIÁLLÍTÁSA CSEPELEN

A kezdet, az első szó legyen a kiállítás címének dicsérete: örökítés. Ez a kifejezés nem egy determinista, fatalista kapcsolatra, láncolatra utal, hanem egy bonyolultabb, áttételesebb folyamatra. Nem feltétlenül egy örökség folytatásáról van szó, hanem örökítésről. Valamit valakik átadtak, ám hogy az folytatódik-e vagy sem, az egy kérdés. S máris a dolgok közepében vagyunk. Bár Czeizel Endre már nincs közöttünk (aki egyébként hasonló bemutatkozását korábban nyitotta e családnak, akik ma is kiállítanak!), mindig is felmerült, felmerül a kérdés: öröklődik, öröklődhet-e a művészi tehetség? S a válasz az lehet: a tehetség nem, hiszen az egyszeri és lehet, hogy megismételhetetlen, de sok szinonimát találhatunk, s ezeket az adottság, a képesség, az érzékenység és – döntő! – az életmód, az életvitel és a minta kifejezésekkel jelölhetünk.

Évszázadokon keresztül az ifjabb generáció a szülői mesterséget folytatta. Kilépní nemhogy nem lehetett, nem is volt szabad. Valódi dinasztíák jöttek létre, sajátos zárttsággal, melyek szigorú rendje talán az elmúlt száz évben bomlott fel és a II. világháború után ösztönözték is a váltást. Társadalmi mobilitás – kerülj át egyik társadalmi rétegből a másikba. Paraszt gyereke ne legyen paraszt, legyen értelmiségi. Értelmiségi gyereke ne legyen értelmiségi... Legyen (ebben van már némi gúny) portás, fűtő... Igen. A társadalmi mobilitás – sok vonatkozásban pozitív társadalmi eszményével – a politika nem csak élt, de (alaposan) visszaélt. Az öröklődés nem minden szakmában volt kívánatos... Később – szerencsére – ismét változott a politika, s tán leginkább a társadalmi köztudat. Manapság újra találunk sok jó példát – szinte – dinasztíákra, orvosoknál, ügyvédekénél, de cukrászoknál, autószerelőknél is... A művészet ebből a szempontból is igen speciális, igen érdekes. Író gyereke ritkán lesz író (persze van rá példa), filmes fia sem sűrűn lesz filmes (persze erre is van példa), de színész, zenész, képzőművész gyermeke sokszor folytatja szülei hivatását! Miért?! Mert rendkívül erős a presszió, a hatás, a ráhatás! A színész otthon tud próbálni, a zenei előadóművész otthon tud gyakorolni, s a képzőművész szülő is jellemzően otthon dolgozik (még ha esetleg elkülönített lakrészben, netán műteremben), otthon fest, rajzol, mintáz, s a gyermek szinte, de tán valóságosan is az anyatejjel szívja magába a műterem illatát, a festékét, a hígítót... S leginkább: az életformát!

Nos mindez fokozottan így lehetett a Lelkes családban. Az első generáció – nevezzük így a szülőket – Dergács Mária és Lelkes István mindketten festő szakon végeztek a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, ráadásul egy évben, 1934-ben, s erős hivatástudattal is kezdték pályájukat. S miközben járták az országot 1935-től, s megfordultak Kiskunmajsán, Kőszegen, majd végleg 1947-ben találtak otthonra itt Csepelen, azonközben sorban születtek a gyerekek, összesen öten, ráadásul az ország öt helyszínén. István Pécssett, László Szegeden, Péter Szombathelyen, András Kőszegen, majd már a fővárosban Mária. S közben mindannyian folyamatosan és intenzíven szívták magukba az ismereteket, hiszen mind a négy fiú a budapesti legendás Képzőművészeti Gimnáziumba járt, s ott is érettségizett, vagyis már 14 évesen szinte elkötelezték magukat a képzőművész pálya mellett. Csak a kései gyermek Mária jutott el némi kerülővel – technikumon keresztül – a pályára, de végül ő is belsőépítész lett. S amit tapasztalhatunk: mindegyik második generációsban erős a képzőművészeti véna, s ez a körülmény ezen a ma itt nyíló kiállításon is szugesztíven érzékelhető, ugyanakkor a kiállítás igen összetett, sokrétű. Látnak festményeket (sokféle technikában!), látnak rajzokat (sokfélélt, autonóm és alkalmazott funkcióban, szintén sok technikában), látnak nyomtatásokat, fotókat (szintén alkalmazott és autonóm fotográfiákat is), valamint szobrokat, kispasztikákat, tervezőgrafikai műveket, kilépést az ötvösség, a textilművészet felé... S ami ezzel együtt feltűnő: egyedileg is minden családtagra és minden kiállítóra a sokoldalúság, a sokféleség jellemző, amit csak alátámaszt és még izgalmasabbá tesz, hogy fontosság válik akár film, a zene vagy az irodalom is...

Vagyis – mint ahogy az egész családra –, úgy az egész kiállításra is az a jellemző, hogy nincs semmi monotonía.

Az egész látvány-együttest áthatja a változatosság, a sokirányú érdeklődés szelleme. Hasonló „méretű” sokgenerációs családot – ebben a történelmi időszakban – keveset ismerünk. Talán a Breznay család és a Csepelen is ismert Székács család lehet hasonló, de azokban is talán nem érzékelhető ez a fajta szereteágazóság.

S most pár szót a kiállítókról:

Lelkes István (1908-2000) Budapesten született, s tán az univerzalitás tőle ered és terjed is tovább családjában. A Szőnyi Istvánnál, Glatz Oszkárnál és Réti Istvánnál, valamint jeles grafikus mestereknél eltöltött évek lehetővé tették, hogy a szakmailag kiválóan felkészített, művészi és tanári ambíciókat egyaránt ápoló fiatalember nagyívű pályát fusson be, aki ráadásul később zenei karvezetéssel is éppúgy foglalkozott, mint képzőművészeti környezetéssel. Lelkes István pályáján meghatározó körülmény vallásossága és széles szakmai érdeklődése, s ezt ez a ma tőle bemutatott kis kollekció is bizonyítja. Templomi freskókat éppúgy készített, mint belső berendezéseket, kegytárgyakat. A mindezt bemutató fotókollekció ma is meggyőző igényességű. Ugyanakkor ekkori festészete alapműve a római iskola hatását is felmutató *Kőszegi táj tehennel* című kitűnő festménye, amely mellé társulnak remek akvarelljei és nagyon figyelemreméltó puha ceruzás vázlatai. A kiállítás legkorábbi műve is tőle származik, 1929-ben – főiskolásként készített – bravúros tollrajza. Egész életében tanított (habitusában izgalmasan keveredett a tudósi és művészi ambíció), s mindemellett olyan eszményeket képviselt, amelyek a kommunizmus éve alatt inkább ellenkezést, mint támogatást hoztak számára.

Felesége *Lelkes Dergács Mária* (1910-1991). A nyolcvanegy évet élt művész is otthonról hozta a művészet „ízét”, hiszen édesapja, s nagyapja is ötvös volt. Ő maga Réti István és Baranski E. László növendéke a Képzőművészeti Főiskolán. Férjével együtt 1934-ben fejezték be tanulmányaikat, s a családalapítást követően mindkettejüknél egész életükben fontos a tanítás iránti elkötelezettségük. Azonban nagyon figyelemreméltó, hogy a család folyamatos szaporodása mellett is Dergács Mária megmaradt festőművésznek is. Itt látható akvarelljei bizonyítják magas szintű felkészültségét a bukolikus csendéletektől a nagytávlatú tájképekig. Nagyméretű akvarelleket is készített, s itt is jó érzékelni, hogy fiatalkori és időskori munkái között is milyen értékhatár húz folyamatos minőségi munkája.

A szülők négy fia pályáivében egészen különleges, ahogy átvivelik a budapesti Képzőművészeti Gimnáziumot. Az 1937-ben született István 1951 és 1955 között volt az iskola növendéke, még hozzá a képzőművész osztályban. Nagy hatással volt rá kitűnő tanára Basilides Sándor, aki pályaválasztását is befolyásolta. Jó osztályba járt, osztálytársa volt – mások mellett – Engel Tevan István, Jurida Károly, Mór Tamás, Stein Anna vagy Zsuráffy Mária. Öccse, az 1940-ben született László vette át a gimnáziumi stafétabotot, aki 1954 és 1958 között volt az iskola tanulója, ahol ötvösnek készült, s osztálytársa volt Kocsis Imre, Csíkszentmihályi Róbert, Kótai József vagy Lőrincz Győző. Lászlótól az 1942-ben született Péter vette át azt a bizonyos váltóbotot, aki 1956 és 1960 között volt díszítő festő szakos növendék, például Polgár Ildikó és Simon Imola osztálytársaként. Majd következett az 1943-ban született András, aki 1958 és 1962 között járt ugyanebbe az iskolába, természetesen képzőművészeti tagozatosként, mint Mayer Berta, Bodóczky István, Gábor István, Méhes László, Szok Iván, Mészáros Géza, Tölg-Molnár Zoltán és mások osztálytársa. Azt hiszem egyedülálló ív ennek a négy fiúgyermeknek a folyamatos jelenléte a Török Pál utcában 1951 és 1962 között (az első dátum az első fiú tanulmányainak kezdete, a második dátum a negyedik fiú tanulmányai befejezésének az éve...). Természetes, hogy a mind a négyen folytatták művészeti tanulmányaikat. A Képzőművészeti Főiskolán csak István, a másik három fiatalember pedig az Iparművészeti Főiskolán.

Ifj. Lelkes István személye abban is különleges, hogy (ilyen is kevés van!), ő is ugyanúgy Szőnyi Istvánnál kezdte tanulmányait, mint édesapja, s közben eltelt majd harminc év! István ezt követően Pap Gyula, Hincz Gyula, Pór Bertalan növendéke volt, 1961-ben fejezte be tanulmányait, hosszú évtizedek óta Hódmezővásárhelyen él és alkot. Rendkívül sokoldalú művész, aki egyfajta klasszikus festői felfogását a természet- és állatábrázolás intenzív képviselőjébe emelte át. Mindebből látunk a kiállításon egy jelentős válogatást. Mindemmellett Lelkes István sokoldalúsága megnyilvánul abban is, hogy jeles művészettörténeti oktató, előadó, aki éppúgy foglalkozik illusztrációval, mint fotografálással, s restaurálással éppúgy, mint például díszlettervezéssel és természetesen ír is. E kiállításon drámai hatású munkája, ahogy 1968-ban reagált a cseh bevonulásra, a kelet-európai szabadság küzdelmek elnyomására, s mindent ló-kompozícióban keresztül teszi, abban az évben, tehát 31 évesen, mintegy asszociálva Huszárík Zoltán *Elégia* című, a lovak elcsúszását bemutató remekművére. Elgondolkodtató, hogy e több, mint fél évszázadot átívelő művészi munkásság – önálló kiállítás keretében – még nem volt bemutatva a fővárosban...

A következő három Lelkes fivér között újabb összekötő kapocs, hogy mindhárman az Iparművészeti Főiskola hallgatói voltak, s ugyanúgy, mint a „kisképzőben”, itt is „kézenfogva”, olyannyira, hogy László és Péter egyszerre, 1967-ben diplomáztak, de míg László belsőépítészként Szrogh György, Jánossy György, Németh István, Vámosy Ferenc növendékként, addig Péter ipari formatervező szakon.

Lelkes László (1940) belsőépítész diplomával a zsebében – s miközben gyakorolta végzettség szerinti hivatását is – a legkiválóbb magyar fotóművészek közé verekedte be magát. E kiállításon utazási élményeiből készített sorozataiból villant fel egyet-egyét a néző számára, valamint különleges az a kompozíciója, amely Klösz György 1894-ben készített budapesti fotográfiájára mutat be parafrazist, melyeket László először 1973-ban, majd pedig 2013-ban készített. Így áll előttünk a város fejlődését, alakulását bemutató személyes képsorozat. De Lelkes László a magyar alkalmazott fotográfia kiemelkedő képviselője is, a műtárgyfotózástól, az enteriőrökig, esetében is egyfajta klasszikus felfogást képviselve.

Lelkes Péter (1942) is 1967-ben diplomázott, ipari formatervezőként tehát, a legendás szakalapító Dózsa Farkas András növendékeként.

Péter pályája talán a legegyszerűsebb ívű és a legkövetkezetesebb, ugyanis folyamatos designeri tevékenységével jutott egyre magasabbra.

Fotó: Tóth Beáta

A Lelkes művészcsalád kiállításának megnyitóján a Csepel Galériában

Lelkes A. Gergely (festőművész) Varga-Lelkes Annamária (alkalmazott grafikus) Lelkes Borbála (könyvtervező, képgrafikus) Lelkes Márk (szobrászművész) Lelkes István (festőművész) Lelkes László (fotóművész) Lelkes Péter (ipari formatervező) és Feledy Balázs művészettörténész, a kiállítás megnyitója

E kiállítás bemutatja, hogy a valamikor nagyhírű magyar híradástechnikai ipar mennyire fontosnak tekintette a design, a formatervezést, épp Péter munkássága által, aki mindig követte a kor, az adott high tech követelményeit. Gyakorlati munkásságában nagy szerepet kapott az ökonómia, az ergonómia, az igényes funkcionális formakultúra. Talán Péter lett területe „legközéletibb” személyisége, szakmaszervezői feladatokat is vállalva jutott egyre magasabbra, miközben jelessé vált publikációs tevékenysége, s egyetemi oktatói munkássága is. Pályafutása elismerésének tekinthetjük, hogy 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

A sors szomorúsága, hogy a két fiatalabb Lelkes testvér már nincs közöttünk. Az 1943-ban született András 2009-ben hunyt el, a legfiatalabb Lelkes testvér, Mária pedig – mindenki Lelkes Marija –, aki 1948-ban született 2011-ben hagyott itt minket.

Lelkes András is tehát az Iparművészeti Főiskolán szerzett diplomát, mégpedig textil-szakon, ahol Eigel István, Gerzson Pál voltak alakrajz tanárai, s Szilvitzy Margit volt szaktanára. Pályája festőként bontakozott ki, fontossá vált életében a Balaton-felvidék, természetábrázoló művésszé vált, valamint pályája meghatározó részévé vált egyházművészeti munkássága. Itt látható képein is a szuggesztív természetábrázoló művész áll előttünk, aki erőteljes atmoszféra teremtésére volt képes.

S látjuk munkáit, terveit a másik, fiatalon elhunyt Lelkes gyermek, a 63 évesen közülünk eltávozott *Lelkes Mária* (1948-2011), aki középiskolába már nem a Képzőművészeti Gimnáziumba járt, hanem az Ybl Miklós Építőipari Technikumban érettségizett, s innen folytatta szakmai útját az Iparművészeti Főiskolára, ahol belsőépítész diplomát szerzett.

A külső és belső környezet formálása, alakítása egyaránt foglalkoztatta. Belsőépítészként is aktív volt, de tervezett emlékműveket, parkokat. Mindebből látunk e kiállításon egy jól tömörített esszenciát. Igen rokonszenves, aktív, eleven, vitalitással telt személyiségével kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy élete utolsó szakaszában folyamatosan tervezte és rendezte férje, König Róbert grafikusművész kiállításait, aki a Képzőművészeti Egyetem tanára is volt, s aki – szintén nagy fájdalomunkra – Mária után évekkel szintén elhunyt. Mindkettejük jelentős életműve gondozást igényel.

S ez a kiállítás azért is különleges, mert van és igen sok tehetséggel teli a harmadik, sőt a negyedik generáció!

Lelkes Péter fia *Lelkes Márk* (1972) immár a kortárs magyar szobrászat jeles értékteremtő alkotójának számít. Farkas Ádám növendékeként szerzett diplomát a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, s itt látható munkáin is érzékelhető tág szellemi horizontja, historikum iránti érdeklődése, a különböző szobrászi alapanyagok szeretete (azok megmunkálásának bravúrösszessége), stílusának eredetisége. Márk szakmai szerepe pedig immár erős közösségi kisugárzású is, hiszen a zalaszentgróti művésztelep szervezése másfél évtizede szinte életműve szeresze.

Lelkes András fia *Lelkes A. Gergely* (1971) festőművész, aki viszont a Képzőművészeti Főiskola festő szakán Molnár Sándor növendékeként végzett 1998-ban. Sajátos tojástemperolaj technikával dolgozva expresszív erejű, dinamikus festészet az övé, amelyet joggal nevezhetünk – a kiállításon látottak alapján is – földközelinek, de messze nem földhöz ragadnak! Festőtechnikáját szuggesztíven kezelve különleges – nevezem így – matéria-festészet az övé.

Kiállítóink *Varga-Lelkes Annamária* (1969), aki Lelkes Péter leányaként szívta magába a Lelkes családban oly ismerős és természetes alkotóművészet levegőjét és lett kiadványtervező grafikus, alkalmazott grafikus.

ELŐSZÓ FÖLDEÁK KÖZSÉG TÖRTÉNETÉHEZ

„Az ember a szíve mélyén örökké odavaló, ahol született.”

(Tamási Áron)

Mindennel foglalkozik, ami a nyomdával, nyomdai termékkel kapcsolatos, s kiállítási kollekcója is bizonyítja, hogy ez a széles spektrum milyen értékeket teremt a könyv, a plakát, a szórólap, a folyóirat területén. Ízlését elmélyült betűkultúra, tipográfiai szemlélet jellemzi, amely tehát az egyszerű információt is vizuális igényességgel állítja elénk.

Végül, de abszolút nem utolsósorban jelen van tehát e kiállításon a negyedik generáció *Lelkes Borbála* (1994) személyében, aki Lelkes Péter unokájaként, s Varga-Lelkes Annamária leányaként készül a pályára, de mint bemutatott munkái bizonyítják, a „készülés” fázisánál már előbbre is tart. Ő is a Képzőművészeti Gimnázium (immár hosszú ideje Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola) növendéke volt, ráadásul könyvszakon, így eddigi ambícióit igényes rajzkultúra, sokszorosított nyomatok, sőt akvarellek, diófafác rajzok jelzik.

Amelyet tehát előljáróban már jeleztem: feltűnő, hogy a Lelkes művészcsalád minden tagja főhivatású művész-létén, praxisán túl valami mással is foglalkozik. Vannak közöttük pályamódosítók, de vannak olyanok, akik módszeresebben haladnak pályájukon. Mindenesetre jellemzően aktív, extrovertált személyiségük többségüket kiemeli a műterembe zárkozó művész habitusból. E szempontok között kiemelten kell megemlítenünk a tanítást, a pedagógia iránti elkötelezettségüket. S ha mindezeket a körülményeket számba vesszük, akkor érzékeljük, hogy a dinasztia-alapító Lelkes István – Dergács Mária házaspár személyisége mennyire generációkon is áthatoló.

S még az is megkockáztatható, hogy művészetképükben is sok a közös vonás. Természetesen nem stílusban, hanem abban, hogy a művészet valamiféle olyan tárgyaló tevékenység, amely a világ teljességét próbálja befoglalni műveibe. A látvány, a realitás, a történelem, a természet, a szellem avagy a spiritualitás, amely elvezet/het/ a szakralitáshoz. Az örökítés tehát sikeres lett. S bebizonyosodott, hogy az újabb generációk nem csak a családi minta által lettek művészek, hanem szuverén módon jelentkező tehetségük által. Mindannyian művészek, magasan kvalifikált, teljesítményt felmutató értelmiségiek, értékteremtőek.

Miközben szeretettel emlékezünk az alapítókra, Mária nénire, Pista bácsira, s emlékezünk Máriára – inkább Marira –, Andrásra, az egész család, mindannyiuk számára oly fontos cseplőségükre, s miközben várjuk a folytatást (újabb Lelkes családtagok jelentkezését, mert úgy hírlik, hogy még ez is várható...), nagy és régi szeretettel nyitom meg a kiállítást.

Elhangzott Budapesten, a Csepel Galériában 2015. október 2-án.

Feledy Balázs

Makótól 12 km-re, Hódmezővásárhelytől 18 km-re található a Csongrád megyében Földeák település, amelynek lakossága 3199 fő 3637 km² területen.¹

Történeti előzményként szereplő Óföldeák (Ófalu) története nem választható el a későbbi 1845-ös Tisza és Maros folyók áradása utáni újratelepítéstől. Földeák nevének az első előfordulása 1332-re tehető, amikor Pais Dezső XX. századi nyelvész szerint² összetett szó formájában utalt Jakobus de Fyldyak írástudó nemesi ember személyére, aki Fil (Talán Fülöp?) néven lett a település névadója már a XII. században.

A török hódoltság idején lelassult a település fejlődése. Az újranépesedés, újratelepítés csak a 15 éves háború után, XVII. század közepétől következik el, főleg 1723-tól folyamatos.

1729-ben a királyi kamarától Návay János (korábbi szegedi plébános) testvérei és azoknak a gyermekei kapták meg a település birtoklására vonatkozó jogokat.

1809-től egy új település kezdett kialakulni, amely szintén a Földeák nevet viseli, a történelmi Földeák neve pedig Óföldeák lett.

Az 1845-ös Tisza-Maros áradás pusztító hatásai után, a lakosság nagy része az új településre, Földeákra költözött át. Ezután jelentős fejlődés következett be.

1854-1871 között a Földeák híres emberei között számom tartott Oltványi Pál plébános nevéhez fűződik a Szent László téri római katolikus templom felépítése 1857-ben³.

Országos és regionális jelentősége volt az 1903-tól működő Hódmezővásárhely-Makó

(Újváros)-Apátfalva-Nagyszentmiklós vasúti közlekedésnek (amelyet trianoni békeszerződés és a 2009-es közlekedési „átszervezések” forgalmon kívül helyeztek).

A két világháború között katolikus ifjúsági és gazdasági egyesületek, szervezetek működtek. A fejlődés 1945 után is folytatódott.

A rendszerváltozás, 1990 után nem alakította át jelentősen a falu gazdasági arculatát, továbbra is a mezőgazdaság a meghatározó és néhány kisebb vállalkozás működik.

Jelenleg is különálló önkormányzati egységként működik Földeák és a történelmi előzménye, Óföldeák, önálló polgármesteri hivatallal.

A helytörténeti mű megírásában külön köszönettel tartozom:

szüleimnek, akik már nincsenek velünk és a Földeáki Községi Könyvtár dolgozóinak mindenben segítőkész munkájukért!

Pintérné dr. Kurunczi Magdolna

Jegyzetek

1 <http://www.ksh.hu>

2 Pais Dezső: A lat. Philippus magyar származékai. Magyar Nyelv. 20. évf., 5-6. sz. (1925. máj-jún.), pp.109-114

3 www.foldeak.hu

Bibliográfia (az Előszóhoz)

Ádok István: Óföldeák és Földeák történelme. 1996

Pais Dezső: A lat. Philippus származékai. Magyar Nyelv. 20. évf., 5-6. sz. (1925. máj-jún.)

<http://www.ksh.hu>

<http://www.foldeak.hu>

FÖLDEÁK KÖZSÉG LÁTKÉPE